

Posudek školitele na diplomovou práci:

Ústav filosofie a religionistiky FF UK v Praze

Ondřej Krása: Sladká nevědomost. Sextus Empiricus o lidském štěstí

Vedoucí práce: Doc. Filip Karfik, Ph.D.

35 ss. (cca 70 NS), září 2008

Práce je věnována otázce, jak interpretovat projekt skeptické filosofie v podobě, v níž jej ve svých dochovaných spisech představil Sextus Empiricus. Autor rozlišuje dvojí možnou interpretaci: „epistemologickou“ a „etickou“. První chápe Sextův skepticismus jako argumentační strategii relevantní na úrovni teorie poznání, druhá jej chápe jako filosofii, jejíž cíl je povýtce etický. Autor dokazuje, že epistemologická interpretace Sextova skepticismu, která klade důraz na jeho argumentační stránku, zejména na teorii tropů, a která jeho cíl spatřuje v kritice pravdivostní hodnoty „dogmatických“ – tj. kladoucích či popírajících – filosofických tezí, je nedostatečná, neboť jednak nedokáže přesvědčivě odůvodnit přechod od *isostheneia* k *epochê* a jednak nedokáže ospravedlnit Sextem doporučované užití „slabých“ argumentů ani jeho praktický nezáměr o epistemologickou stránku teorie tropů. Naopak etická interpretace, která spatřuje cíl Sextova skepticismu v praktickém dosažení blaženosti, podle Ondřeje Kráasy jmenované rysy Sextova filosofování vysvětlit dokáže. V této interpretaci totiž *epochê* není logicky nutným důsledkem *isostheneia*, nýbrž jejím důsledkem faktickým, tropy jsou zajímavé jen natolik, nakolik jejich užívání vede k faktickému navození *epochê* a význam samotné *epochê* nespočívá v jejím příspěvku k lepšímu poznání, nýbrž v jejím příspěvku k dosažení štěstí.

Součástí a jedním z cílů této interpretace je pokus představit sextovský skepticismus jako filosofickou alternativu k jiným antickým projektům filosofické etiky. Základní autorovou tezí v tomto ohledu je, že zatímco ostatní antické filosofické školy – zejména platonismus, aristotelismus a stoicismus, ale i epikureismus – zakládají svou filosofickou etiku na zdůraznění a posílení lidské *rationality*, tj. podmiňují dosažení blaženosti rozvojem rozumových schopností člověka, skepticismus spatřuje ve schopnosti rozumového uvažování zásadní překážku dosažení blaženosti, a vede proto své adepty k utlumení a pokud možno úplnému vyřazení této schopnosti. Z tohoto hlediska představuje práce provokativní výzvu epistemologické interpretaci skepticismu, která v něm obvykle spatřuje vrcholný projev filosofického racionalismu. Ondřej Krása se pokouší prokázat, že skepticismus, jak jej praktikuje Sextus Empiricus, je naopak filosofie bytostně a radikálně antiracionalistická.

Práci Ondřeje Kráasy jsem měl možnost sledovat a komentovat průběžně a pokládám ji za velmi podnětnou. Jejím hlavním přínosem je, že se snaží o samostatné kritické promyšlení metod a cílů Sextova „pyrrhónské“ filosofie. Je to původní filosofický příspěvek, spočívající na dobré znalosti interpretovaného autora i relevantní sekundární literatury. Po argumentační, formální i literární stránce jde o velmi zdařilou práci. Navíc jde, jak jsem již naznačil, o interpretaci do určité míry provokativní, jejíž zveřejnění by nepochybně vyvolalo zajímavou diskusi. Po všech těchto stránkách hodnotím tuto práci velmi kladně.

Při jejím opakovaném pročitání jsem se nicméně nemohl zbavit dojmu, že by bylo možné a žádoucí provedenou úvahu prohloubit a obohatit ji o diferencovanější historický přístup. Antický skepticismus je vícevrstevný, a ne zcela jednotný fenomén, zahrnující různé směry. Sextus Empiricus je jeho pozdní představitel, který se ve svém díle pokusil o určitou syntézu těchto směrů. Domnívám se, že jejich rozlišování by mělo být samozřejmou součástí interpretace Sextovy verze skeptické filosofie, a to nejenom z důvodů historickofilosofických, ale i z důvodů systematických. Sám spor o „epistemologický“ a „etický“ výklad skepticismu je předurčen pluralitou antických skepticismů. Moderní bádání se vcelku shoduje v názoru, že

zatímco u Pyrrhóna a u obnovitele pyrrhonismu Ainesidéma stojí v popředí etická motivace, vyznačuje se akademická – antistoicky zaměřená – skepse Arkesialova a zejména Karneadova výrazně epistemologickým zájmem. Přitom již Ainesidemos sám do své novopyrrhónské skepse integroval významné prvky skepse akademické, které ji odlišují od skepticizmu Pyrrhónova, zejména právě stoický epistemologický rámec s jeho klíčovými pojmy *fantasia* a *synkatathesis*, jež akademická skepse v polemické intenci (popření kataléptických představ) od stoiků přejala. U Sexta je tento smíšený ráz novopyrrhonismu s velkou pravděpodobností ještě výraznější než u Ainesidéma samého, a není proto divu, že se oba motivy – epistemologický a etický – v jeho nepřiliš původním díle sváří a zavdávají podnět k protichůdným interpretacím.

Za určité úskalí předložené interpretace považuji také způsob, jímž autor vykládá Sextovo pojetí *epochê*. Problematický je už jeho překlad. Ondřej Krása tento termín a jeho slovesné varianty překládá slovy „vzdání se soudu/souzení“, „vzdát se soudu“ apod. Nikde přitom nezkoumá podrobněji Sextovo pojmosloví ani nepodává podrobnější věcný rozbor toho, co vlastně *epochê* u Sexta znamená. Na s. 20 píše:

„Cílem skepticizmu je klid (ataraxia). Jediným způsobem, jak se k tomuto cíli můžeme přiblížit, je nesoudit v kategoriích dobra a zla. Vzdání se soudu (epochê) je jistě způsobem, jak o věcech nesoudit skrze kategorie dobra a zla, neboť vzdát se soudu znamená nesoudit vůbec žádným způsobem. Vzdání se soudu tak vede k nesouzení o věcech skrze kategorie dobra a zla, a vede tak ke klidu.

Sextus však nedoporučuje vzdát se souzení pouze v kategoriích dobra a zla, nýbrž apeluje na vzdání se veškerého souzení.“

Pro autorovu interpretaci Sextova skepticizmu je zjevně klíčový právě pojem *souzení*, jehož se má skeptik zdržet. Protože zdržení se veškerého souzení je podle Ondřeje Kráasy cílem, k němuž slouží skeptická argumentace, a protože právě v souzení záleží rozumová aktivita, spočívá skeptický způsob života ve „zrušení úkonů rozumu“ (s. 21). Znamená však *epochê* skutečně zdržení se veškerého souzení? Jaký je vlastně vztah mezi *epochê* a soudem? Co je to vlastně soud? A čeho je vlastně *epochê* zdržením?

Podíváme-li se pozorně do textu Sextových spisů, zjistíme především, že Sextus termínů *epochê* a *epechein* užívá samostatně, bez přívlastku, resp. bez předmětu. Zjistíme také, že jde o termín, jehož užíval Arkesilaos jako protikladu k termínu *synkatathesis* (PH I 233), který je stoického původu a který označuje přitakání určité představě, nazývané u stoiků i u akademických skeptiků *fantasia*. *Epochê* je opačný akt ve vztahu k *fantasia*. A dále zjistíme, že *fantasia* je podle Sexta souznačná s *jevem* (*to fainomenon*), který je kritériem skeptického způsobu života (PH I 22; v překladu této pasáže na s. 24 je pojem *fantasia* tlumočen nepřesně slovy „to, co vnímáme“). O tomto kritériu pak Sextus říká: „...o tom, zda se něco *jeví* (*fainesthai*) takové a takové se snad nikdo nebude přít, ale zda *je* to takové, jaké se to *jeví*, je předmětem zkoumání“ (tamt.). *Fantasia* je tedy jev něčeho jako takového a takového, např. této věci jako bílé kostky cukru, a lze ji vyjádřit větou „zdá se mi, že toto je bílá kostka cukru“. Tento jev se může stát – a zpravidla se stává – předmětem *kladoucího* (nebo *popírajícího*) aktu, který Sextus označuje termíny *doxazein* (PH I 27) či *prosdoxazein* (PH I 30). Tento akt tvrdí (nebo popírá) *existenci* (*hyparxis*) toho, co je *jeví* (PH I 232). Na místo věty „zdá se mi, že toto je bílá kostka cukru“, která vyjadřuje jev/představu, jej lze vyjádřit větou „toto je bílá kostka cukru“. Sextus se domnívá, že soudy tohoto typu přidávají k jevu *cosi*, co v něm samém obsaženo není. Pro výkon takového aktu užívá (původně stoických) termínů *synkatatithesthai* a *synkatathesis* a pro jeho nevykonání (původně akademických) termínů *epechein* a *epochê*. *Epochê* tedy není zdržení se jakéhokoli soudu, ale zdržení se aktu *synkatathese*, který odpovídá soudu *zvláštního typu*, totiž soudu o bytí a nebytí toho, co se *jeví*, čili o jeho pravdivostní hodnotě. To však nemusí znamenat, že jde o *suspensi jakéhokoli souzení*, a tedy o zrušení úkonů rozumu vůbec. Mohlo by se sice zdát, že pro

takovouto interpretaci hovoří Sextův výrok, podle něhož *epochê* je „zastavení rozumu“ (PH I 10; srov. s. 21), při bližším pohledu na tuto formulaci však zjistíme, že nejde o zastavení rozumu vůbec, ale zastavení myšlenkové aktivity (*stasis dianoias*) *odpovědné za popírání a kladení* (*di' hên oute airomen ti oute tithemen*). Co *epochê* nikterak nevyřazuje, je věcný obsah toho kterého jevu vyjádřený větou „zdá se mi, že toto je bílá kostka cukru“ nebo větou „zdá se mi, že pět a pět je deset“, a spolu s nimi myšlenková aktivita, kterou tyto výroky implikují. Tento věcný či předmětný obsah zůstává naopak plně zachován. Sextus o něm říká: „Budeme-li se tedy držet toho, co se jeví (*tois fainomenois prosechontes*), budeme žít bez úsudků [kladoucích nebo popírajících existenci toho, co se jeví] (*adoxastôs*) v souladu s tím, co je třeba zachovávat v zájmu života (*kata tèn biôtikên têtêsin*), protože nejsme schopni být zcela nečinní“ (PH I 23). Mezi věcmi, v souladu s nimž máme žít, počítá přitom výslovně i přirozenou výbavu smyslovým vnímáním a myšlením (PH I 24). Nezdá se tedy, že by apeloval na vzdání se veškerého souzení a zastavení rozumu vůbec. Apeluje pouze na vyřazení určitého specifického typu soudů.

Proto říká-li Sextus v pasáži citované na s. 16, že „veškeré neštěstí vzniká z usilování o dobré věci jakožto dobré a z vyhýbání se zlým věcem jakožto zlým“ (M XI 113), nelze to chápat tak, že je třeba se zbavit toho, že se něco *jeví* jako dobré a něco jako špatné, nýbrž tak, že je třeba vzdát se *tvrzení*, že něco *je* (nebo *není*) dobré nebo špatné. Proto také Sextus říká, že neštěstí vzniká z *usilovného* sledování toho, o čem lidé soudí, že je to dobré (*to doxazomenon autois agathon*), a vyhýbání se tomu, co pokládají za zlé (*to hypostathen kakon*), a upřesňuje, že právě to je případ dogmatika, který „*uvěřil, že toto je přirozeně dobré a toto je přirozeně zlé*“ (tamt.), tj. který ve vztahu k příslušným jevům na místo aktu *epochê* vykonal akt *synkatathesis* a na tomto aktu založil dlouhodobější životní projekt (tj. který *usilovně* sleduje *jevící* se dobra jakožto *přirozeně* dobrá nebo se *usilovně* vyhýbá *jevícím* se zlům jako *přirozeně* zlým).

Nejsem si proto jist, zda Sextův plán na dosažení ataraxie spočívá na eliminaci souzení v kategoriích dobra a zla, za kterou je třeba zaplatit vysokou cenu vzdání se veškerého souzení. Zdá se mi spíše, že spočívá na eliminaci soudů kladoucích nebo popírajících *jevící* se věci jako přirozeně jsoucí, nikoli však na eliminaci racionality jako schopnosti soudit vůbec. K podobnému závěru ostatně v závěrečné části práce dochází i sám autor (s. 26). Záleží pak ale Sextův skepticismus skutečně ve snaze vykořenit racionalitu v zájmu dosažení blaženosti?

K vyjasnění této otázky by, domnívám se, přispěl jednak diferencovaný pohled na rozdílné cíle skepticismu Pyrrhónova, Arkesilaova, Karneadova a Ainesidémova a jednak důkladnější prošetření vztahu mezi pojetím jevu, soudu a rozumu u Sexta a jeho zdrojů.

Předloženou práci navrhuji hodnotit jako *výbornou*.

22. září 2008

Filip Karfik